Wstęp

Przemoc, zaniedbanie i wczesna trauma godzą przede wszystkim w to, co powinno być dla dziecka oparciem – w relację z najbliższymi. Najpoważniejsze następstwa tych zjawisk mają charakter psychiczny i rozwojowy: naruszają poczucie bezpieczeństwa, wzorce przywiązania oraz zdolność do budowania więzi, a skutki – od zespołu stresu pourazowego, przez depresję i lęk, po zaburzenia regulacji emocji – ujawniają się niekiedy dopiero po latach. Właśnie zdrowie psychiczne dziecka, ujmowane w perspektywie relacyjnej, stanowi oś tematyczną trzeciego numeru kwartalnika „Dziecko Krzywdzone" w 2026 roku. Zgromadzone teksty prowadzą od pytania o psychiczne i rozwojowe konsekwencje krzywdzenia – u niemowląt, dzieci doświadczających traumy relacyjnej oraz małoletnich uchodźców i migrantów przymusowych – ku warunkom skutecznej odpowiedzi systemu: wielodyscyplinarnej współpracy instytucji oraz regulacjom prawnym, które tę ochronę mają urzeczywistniać.

Numer otwiera tekst autorstwa **Tomasza Rowińskiego**, **Kamili Lenkiewicz**, **Anny Chobel i Anny Katarzyny Kot** pt. *Propozycja ścieżki pomocy dla dzieci doświadczających przemocy domowej: procedura postępowania w kontekście współpracy międzysektorowej*. Celem artykułu jest przedstawienie modelu ścieżki postępowania dla podmiotów medycznych pracujących z dzieckiem doświadczającym przemocy, opartego na współpracy międzysektorowej i możliwego do wdrożenia w obowiązującym w Polsce systemie prawnym. Publikacja ma charakter przeglądu narracyjnego opartego na metaanalizach, przeglądach systematycznych oraz wytycznych klinicznych opublikowanych na przestrzeni ostatniej dekady, ze szczególnym uwzględnieniem materiałów reprezentujących najwyższy poziom dowodów naukowych. Autorzy podkreślają, odnosząc się do analizy literatury, że identyfikacja przemocy wobec dzieci jest obecnie relatywnie dobrze ugruntowana, jednak nadal niewiele uwagi poświęca się organizacji bezpiecznej i efektywnej współpracy między specjalistami pracującymi z dziećmi i rodzinami. Kluczowymi wyzwaniami pozostają również jakość oraz spójność udzielanego wsparcia. Istnieje potrzeba dalszego usystematyzowania rekomendacji dotyczących leczenia skutków przemocy oraz budowania lokalnych systemów wsparcia opartych na dowodach naukowych. Brak zintegrowanych rozwiązań organizacyjnych ogranicza skuteczność interwencji, wpływa negatywnie na funkcjonowanie dzieci i ich rodzin oraz generuje długofalowe konsekwencje społeczne

i ekonomiczne. Dostępne analizy wskazują, że ekonomiczne koszty przemocy wobec dzieci w Europie mogą sięgać od 1,1 do 6,0% PKB rocznie. Skutki przemocy wobec dzieci powinny być analizowane z perspektywy zdrowia publicznego, uwzględniającej konieczność tworzenia rozwiązań organizacyjnych i prawnych opartych na naukowo potwierdzonych metodach terapii, umożliwiających efektywną współpracę międzysektorową przy jednoczesnym poszanowaniu regulacji dotyczących ochrony danych osobowych. Autorzy postulują, aby dalsze badania koncentrowano na wielo-ośrodkowej ewaluacji wdrożeniowej proponowanego modelu, obejmującej m.in. czas oczekiwania na świadczenia, retencję rodzin w systemie, liczbę ponownych procedur „Niebieskie Karty" oraz spójność międzysektorowych Planów Terapii i Zdrowienia. Takie podejście pozwala traktować ochronę dziecka nie jako zbiór odrębnych procedur realizowanych przez poszczególne sektory, lecz jako wspólną, wielowymiarową odpowiedzialność systemu publicznego za bezpieczeństwo i rozwój dziecka.

Zachęcamy także do zapoznania się z treścią artykułu **Aleksandry Kluczewskiej** pt. *Nowe regulacje przeciwdziałania przemocy domowej w Polsce a ochrona praw dziecka*. Autorka analizuje w nim regulacje prawne dotyczące przeciwdziałania przemocy domowej oraz ochrony praw dziecka w Polsce, wprowadzone przede wszystkim po tragicznej śmierci ośmioletniego Kamilka z Częstochowy w maju 2023 r. Kluczewska omawia najważniejsze zmiany legislacyjne wynikające z nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej („lex Kamilek"), wskazując ich znaczenie dla zwiększenia ochrony małoletnich przed przemocą fizyczną, psychiczną, ekonomiczną i cyberprzemocą. Szczególną uwagę poświęca nowym środkom interwencyjnym, takim jak policyjny nakaz opuszczenia lokalu przez osobę stosującą przemoc, procedura zapewnienia dziecku ochrony na podstawie art. 12a ustawy oraz rozszerzenie procedury „Niebieskie Karty".

Autorka przedstawia również obowiązek wdrażania standardów ochrony małoletnich w placówkach pracujących z dziećmi oraz ocenia praktyczne problemy związane ze stosowaniem nowych przepisów. Jej zdaniem praktyka bardzo szybko pokazała rozdźwięk między słuszną ideą standardów ochrony małoletnich a ich rzeczywistym funkcjonowaniem. Wiele szkół, klubów sportowych czy organizacji społecznych zwracało uwagę na nadmierną formalizację procedur, brak jasnych wytycznych oraz trudności organizacyjne związane z wdrażaniem standardów. Część obowiązków okazała się szczególnie uciążliwa dla małych podmiotów, opierających działalność na pracy społecznej rodziców i wolontariuszy. W konkluzji Kluczewska zwraca uwagę na wyzwania w zakresie współpracy wielodyscyplinarnej – potrzebę skuteczniejszej współpracy pomiędzy sądami, Policją, instytucjami pomocy społecznej i ochrony zdrowia, a także na istniejące luki proceduralne i organizacyjne.

W opracowaniu autorka podkreśla, że choć nowe regulacje stanowią istotny krok w kierunku wzmocnienia ochrony praw dziecka, to skuteczność systemu zależy nie tylko od przepisów prawa, lecz także od sprawnego działania instytucji oraz odpowiedniego przygotowania osób uczestniczących w procedurach ochronnych.

Publikujemy także tekst **Alicji Serafin** pt. *Dziecko w obliczu opresyjnej kontroli partnera – zagrożenie życia i zdrowia dzieci w sytuacji przemocy wysokiego ryzyka. Analiza rozwiązań polskich i zagranicznych*. Autorka ukazuje w nim, w jaki sposób opresyjna kontrola – dominujący mechanizm przemocy domowej – zwiększa ryzyko krzywdzenia dzieci, a także ocenia skuteczność rozwiązań systemowych w Wielkiej Brytanii, Belgii i Hiszpanii. Samo pojęcie opresyjnej kontroli (*coercive control*) wprowadził do dyskursu naukowego w 2007 roku amerykański socjolog oraz badacz przemocy wobec kobiet Evan Stark. Zgodnie z brytyjskim *Serious Crime Act 2015* opresyjna kontrola obejmuje powtarzające się lub ciągłe zachowania kontrolujące albo przymuszające wobec osoby pozostającej w relacji intymnej lub rodzinnej, jeżeli działania te wywołują u osoby pokrzywdzonej obawę użycia przemocy albo powodują poważny stres i istotnie wpływają na jej codzienne funkcjonowanie.

Odmienne od brytyjskiego podejście do zjawiska opresyjnej kontroli przyjęto w Belgii. Ustawa z 13 lipca 2023 r. dotycząca przeciwdziałania kobietobójstwu, zabójstwom motywowanym płcią oraz poprzedzającej je przemocy nie wprowadziła opresyjnej kontroli jako odrębnego typu przestępstwa, lecz umieściła to pojęcie w systemowej regulacji dotyczącej przemocy ze względu na płeć i przemocy ze skutkiem śmiertelnym.

W hiszpańskim prawie karnym pojęcie opresyjnej kontroli nie zostało dotychczas odrębnie skryminalizowane na wzór brytyjskiego przestępstwa *controlling or coercive behaviour*, jego elementy są jednak obecne w regulacjach dotyczących przemocy ze względu na płeć, przemocy psychicznej, stalkingu oraz ochrony dzieci przed przemocą. Kluczowe znaczenie ma tu Ustawa Organiczna 1/2004 z dnia 28 grudnia o kompleksowych środkach ochrony przed przemocą ze względu na płeć.

W swoim tekście Serafin zastosowała ponadto analizę jakościową przypadków opisanych w raporcie dotyczącym kobietobójstwa w Polsce z lat 2017–2023 oraz analizę porównawczą regulacji prawnych i praktyk instytucjonalnych. Wyniki wskazują, że dzieci w sytuacjach przemocy domowej są zarówno ofiarami bezpośrednimi, jak i narzędziem opresyjnej kontroli sprawcy, co znacząco podnosi poziom zagrożenia dla ich życia i zdrowia. W Polsce problem ten nie jest systemowo rozpoznawany, a ocena ryzyka przemocy wobec dzieci pozostaje fragmentaryczna. W przeciwieństwie do tego rozwiązania hiszpańskie, brytyjskie i belgijskie uwzględniają procesowy charakter przemocy oraz konieczność ochrony dziecka jako odrębnej ofiary.

Olha Ovcharenko w tekście pt. *Stan psychoemocjonalny dzieci-migrantów przymusowych: przejawy lęku separacyjnego i wsparcie instytucjonalne* przedstawia psychologiczne i emocjonalne konsekwencje przymusowej migracji dzieci pochodzenia ukraińskiego, które wyjechały do Polski w warunkach wojny rosyjsko-ukraińskiej. Na podstawie prowadzonej od kilku lat praktyki psychologicznej Ovcharenko przeanalizowała indywidualne doświadczenia oraz sposób postrzegania przez dzieci-migrantów faktu rozłąki z bliskimi osobami: ojcem, babcią, dziadkiem, rodzeństwem. Autorka podkreśla, że w tym kontekście rozłąka jawi się nie tylko jako trudne wydarzenie życiowe, lecz jako silny czynnik traumatyzujący. Przymusowy charakter tej sytuacji znacząco utrudnia adaptację dziecka do nowych warunków życia, a naruszenie potrzeby więzi emocjonalnej wpływa na dobrostan psychiczny dzieci, ich zdolność do odbudowy zasobów oraz proces integracji w nowej przestrzeni edukacyjnej. W sytuacji kryzysu oraz wojennej niepewności życie na odległość od najbliższych staje się czynnikiem sprzyjającym pojawianiu się objawów lęku separacyjnego, które wykraczają poza reakcje emocjonalne i przybierają formy behawioralne. Dziecko unika uczestnictwa w środowisku szkolnym, obniża się jego zainteresowanie nauką, a także nasilają się skargi somatyczne. W swoim tekście Ovcharenko podejmuje próbę odpowiedzi na pytania dotyczące niestabilnych zachowań oraz obniżonej motywacji dzieci w działalności edukacyjnej, obserwowanych w międzykulturowym środowisku szkolnym. Przejawy lęku separacyjnego u dzieci z doświadczeniem traumy mogą mieć charakter utajony, a konsekwencje stanu lękowego potrafią ujawniać się nagle nawet po kilku latach pobytu w kraju przyjmującym. Celem artykułu jest przedstawienie metod wsparcia instytucjonalnego w pracy z dziećmi z doświadczeniem przymusowej migracji, które przeżywają rozłąkę z obiektami więzi emocjonalnej. Istotne znaczenie ma system interwencji ukierunkowanych na odbudowę poczucia bezpieczeństwa, stabilności oraz włączenia społecznego dzieci-migrantów, a także współpraca na poziomie szkoła–uczeń–rodzina. Wnioski sformułowane przez autorkę mogą stanowić podstawę do realizacji terminowego i wrażliwego wsparcia instytucjonalnego dzieci w przezwyciężaniu skutków traumatycznych doświadczeń przymusowej migracji, sprzyjając ich trwałej adaptacji do przestrzeni edukacyjnej kraju przyjmującego.

Zachęcamy do zapoznania się z tekstem *Zdrowie psychiczne niemowląt w systemie ochrony dziecka: perspektywa relacyjna wobec przemocy, zaniedbania i wczesnej traumy*, opracowanym przez zespół autorski w składzie: **Anna Brandt-Salmeri**, **Klaudia Wątor**, **Natalia Morawiec**, **Barbara Zajączkowska**, **Małgorzata Ayverdi** i **Wiktoria Krasowska**. Artykuł porusza niezwykle ważny, a w polskich realiach nadal niewystarczająco obecny obszar zdrowia psychicznego niemowląt, szczególnie w kontekście przemocy, zaniedbania i wczesnej traumy. Choć okres niemowlęcy

ma fundamentalne znaczenie dla rozwoju regulacji emocjonalnej, wzorców relacyjnych i kompetencji społecznych, potrzeby najmłodszych dzieci nadal zbyt rzadko ujmowane są całościowo, z uwzględnieniem relacyjnego kontekstu rozwoju. Słabo rozwinięte pozostają zwłaszcza rozwiązania służące rozpoznawaniu trudności w obszarze zdrowia psychicznego niemowląt, wspieraniu diady dziecko–opiekun oraz włączaniu tej perspektywy do działań pomocowych i zapobiegawczych. Znaczenie problemu potwierdzają metaanalizy wskazujące, że przemoc fizyczna wobec niemowląt w pierwszych dwóch latach życia występuje częściej, niż sugerują oficjalne statystyki. Celem artykułu jest przedstawienie zdrowia psychicznego niemowląt jako istotnego, a nadal słabo wyodrębnionego obszaru wspierania rozwoju i ochrony dziecka. W tekście omówiono wybrane sposoby konceptualizacji zdrowia psychicznego niemowląt, ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy relacyjnej, w której podstawową jednostką rozumienia rozwoju i trudności nie jest wyłącznie samo niemowlę, lecz relacja dziecko–opiekun oraz szerszy kontekst środowiskowy. Przedstawiono także znaczenie tego ujęcia dla rozpoznawania potrzeb niemowląt i małych dzieci doświadczających przemocy, zaniedbania oraz innych form krzywdzenia. Artykuł ma charakter przeglądowy i postulatywny. Oprócz uporządkowania podstawowych ujęć teoretycznych prezentuje wybrane rozwiązania stosowane w innych krajach, obejmujące kształcenie kadr, rozwój wyspecjalizowanych świadczeń oraz włączanie perspektywy zdrowia psychicznego niemowląt do praktyki wspierania rodzin. Autorki podkreślają, że silniejsza obecność zdrowia psychicznego niemowląt w kształceniu specjalistów, organizacji świadczeń i praktyce wsparcia może sprzyjać zarówno zapobieganiu krzywdzeniu dzieci, jak i projektowaniu adekwatnej pomocy najmłodszym dzieciom oraz ich opiekunom.

W numerze publikujemy też tekst pt. *Trauma relacyjna u dziecka doświadczającego przemocy ze strony opiekuna. Znaczenie relacji terapeutycznej jako doświadczenia korektywnego* autorstwa naukowczyń związanych z Akademią Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie: **Agnieszki Kubackiej-Pawlak**, **Alicji Śledź** i **Liliany Gajek**. Artykuł koncentruje się na zjawisku traumy relacyjnej u dzieci doświadczających przemocy i krzywdzenia ze strony bliskich osób – przez tych, z którymi relacja powinna być dla dziecka źródłem bezpieczeństwa, a staje się przestrzenią zagrożenia. Traumę relacyjną definiuje się jako negatywne przeżycia, które obiektywnie mogą wydawać się mniej dojmujące niż jednorazowe przeciążające zdarzenia, prowadzące do zespołu stresu pourazowego (PTSD), lecz ze względu na swoją powtarzalność mogą wywoływać niezwykle poważne skutki. Celem tekstu jest uporządkowanie wiedzy na temat psychologicznych konsekwencji przemocy relacyjnej wobec dzieci oraz wskazanie kierunków pracy terapeutycznej adekwatnej

do potrzeb dziecka. Autorki podkreślają, że skali tego zjawiska w Polsce nie da się dokładnie oszacować. Badania wskazują jednak na jego związek z dorastaniem w rodzinach obciążonych uzależnieniami, zaburzeniami psychicznymi czy przemocą domową, a wczesnodziecięce urazy są udziałem dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej oraz dzieci adoptowanych.

Publikacja ma charakter przeglądowo-analityczny i opiera się na współczesnych ujęciach teoretycznych oraz aktualnych badaniach dotyczących wpływu doświadczeń przemocy relacyjnej na rozwój psychiczny dziecka, organizację przywiązania, regulację emocji, obraz siebie oraz zdolność do tworzenia bezpiecznych więzi. W artykule omówiono szczególne wyzwania terapeutyczne związane z pracą z dzieckiem skrzywdzonym przez osobę znaczącą, w tym trudności w budowaniu przymierza terapeutycznego, współwystępowanie lojalności wobec sprawcy, trudności w ujawnianiu doświadczeń przemocy, objawy pourazowe oraz znaczenie relacji terapeutycznej jako doświadczenia korektywnego.

Numer zamyka tekst pt. *Zdrowie psychiczne małoletnich uchodźców przybywających do Europy bez opiekunów: przegląd systematyczny* autorstwa zespołu w składzie: **Andrea Daniel-Calveras**, **Nuria Baldaquí** oraz **Inmaculada Baeza**, będący przedrukiem materiału pierwotnie opublikowanego w czasopiśmie „Child Abuse & Neglect" nr 133/2022. Celem artykułu jest przegląd oraz podsumowanie wyników badań dotyczących częstości występowania zaburzeń zdrowia psychicznego wśród małoletnich uchodźców przybywających do krajów europejskich bez opiekunów po 2017 roku oraz opisanie czynników ryzyka związanych z tym zjawiskiem. We wszystkich uwzględnionych przez autorki analizowanych badaniach wśród małoletnich uchodźców odnotowano wysoką częstość występowania zaburzeń zdrowia psychicznego – takich jak PTSD, depresja, zaburzenia lękowe, myśli i zachowania samobójcze oraz problemy emocjonalne. Warto podkreślić, że w wybranych badaniach stwierdzono istotny związek między wiekiem a stopniem zaburzeń psychicznych, wskazujący na większe obciążenie spowodowane zaburzeniami zdrowia psychicznego wśród starszych małoletnich uchodźców. Autorki wskazują ponadto, że ważną rolę w utrzymaniu dobrego samopoczucia psychicznego odgrywa wsparcie społeczne. Pomaga ono jednostkom radzić sobie z narażeniem na stres i skutecznie zmniejsza jego potencjalny wpływ na zdrowie psychiczne, ograniczając w ten sposób częstość występowania objawów stresu pourazowego i depresji. Wreszcie, co zasługuje na uwagę, poziom znajomości języka używanego w kraju przyjmującym był powiązany z dobrostanem psychicznym dzieci pierwszego pokolenia imigrantów.

Zapraszamy do lektury!